

Швайдак В. Н.

Национальная академия управления

ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА НЕБАНКОВСКИХ ФИНАНСОВЫХ ПОСРЕДНИКОВ И ИХ КОНСОЛИДАЦИЯ НА РЫНКЕ

Резюме

В статье исследована цепь общественной интеграции небанковских финансовых посредников (НФП) в условиях развития деятельности и консолидации на рынке. Рассмотрены обстоятельства и факторы производства общественного воздействия ОФП и представлен научно-методический подход к выяснению «ложного развития» НФП в рамках запланированной консолидации, что отражает ошибочное восприятие показателей профильной деятельности финансового учреждения, взвешенных на субъективные характеристики по увеличению ключевых индикаторов в рамках интеграции и принятия на баланс портфеля приемника. Приведена прогнозная оценка потенциала общественного влияния отечественных НФП на потенциальных клиентов как скрытый инструмент кооперации на макроуровне. Сформированы компоненты оценки общественного потенциала НФП на финансовом рынке.

Ключевые слова: общественное влияние, цепная реакция, оценка общественного потенциала, интеграция, консолидация, ложное развитие, финансовый посредник.

Shvydak V. M.

National Academy of Management

FORMATION OF SOCIAL POTENTIAL OF NON-BANK FINANCIAL INTERMEDIARIES AND THEIR CONSOLIDATION ON THE MARKET

Summary

The article was dedicated to the social integration of non-bank financial intermediaries (NFPs) in terms of development and consolidation in the market. The circumstances and factors of the social impact of the NFP are considered, and a scientific and methodical approach is presented to find out the "false development" of the NFP within the framework of the planned consolidation, which reflects the mistaken perception of indicators of the profile of the financial institution, weighted by the subjective characteristics to increase the key indicators, in within the framework of integrating and accepting on the receiver portfolio's balance sheet. The predictive estimation of the potential of public influence of NFPs on potential clients as a hidden cooperation tool at the macro level is given. The components of evaluation of the public potential of the NFP in the financial market have been formed.

Key words: social impact, chain reaction, assessment of social potential, integration, consolidation, false development, financial intermediary.

УДК 378.31

Білінець М. Ю.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розглянуто основні теоретичні та практичні аспекти фінансування вищої освіти. Досліджено фінансове забезпечення вищих навчальних закладів в світі державним та приватним секторами. Розглянуто основні джерела та моделі фінансування вищої освіти в контексті реформування даної систем в Україні.

Ключові слова: вища освіта, фінансування вищої освіти, моделі фінансування, джерела фінансування, вищі навчальні заклади.

Постановка проблеми. Важливим фактором економічного зростання суспільства є робоча сила, що відповідає вимогам інноваційної економіки. Забезпечення якої покладено на освіту, загалом, та вищу освіту, зокрема. Розвиток вищої освіти залежить від державної політики у цій сфері та рівня фінансування. В Україні поряд із проблемою недостатності фінансового забезпечення, існує проблема нераціонального використання коштів, що призводить до кризових явищ у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним аспектам фінансування вищої освіти присвячені праці таких вчених, як Белякова С.А. [6], Кулакова М.Н. [5], Ларионова М.В. [8], Стром Г.А. [9] та інші. Результати досліджень вчених та фахівців, що здійснюють вивчення теорії та методології фінансування вищої освіти, є значним внеском у вирішення

питань вдосконалення функціонування та фінансування закладів вищої освіти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Недосконалий механізм фінансування вищої освіти призводить до їх нераціонального використання, а як результат до регресивного розвитку усієї системи (погіршення якісних і кількісних показників розвитку). Державне замовлення на підготовку фахівців і спеціалістів, як і вся діюча система фінансування вищої освіти в Україні є неефективними, що і зумовлює пошук кращого варіанту та формування рекомендацій щодо його вдосконалення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження моделей фінансування вищих навчальних закладів в світі та можливості їх застосування в українських реаліях.

Виклад основного матеріалу. Трансформація фінансового забезпечення вищої освіти являє собою

один із ключових показників, що впливають на її якість, характеризують результативність роботи галузі, використання її фінансових ресурсів.

Світ не стоїть на місці, розвиток інформаційних технологій призводить і до розвитку вищої освіти. Можна виділити такі тренди у реформованні систем фінансування вищої освіти, що відбуваються у світі [1, с. 39; 2, с. 18; 3, с. 41–42]:

– трансформація методів і способів державного фінансування освіти. З метою підвищення орієнтації вищих навчальних закладів на потребах споживачів, частина фінансування у формі державних субсидій та позик або податкових пільг спрямовується у приватний сектор (студентам і фірмам), окрім цього модифікується механізм прямого інституційного фінансування (спостерігається розподіл фінансування освіти і науки; набуває все більшого поширення фінансування по формулі; на перше місце серед факторів, що мають визначальний характер при розподілі фінансування, виходить результативність їх використання);

– інтенсивне впровадження нових технологій інтернет-освіти, яка скорочує витрати, пов'язані з наданням освітніх послуг. Як наслідок, в майбутньому це може привести до формування нової радикально іншої моделі університету;

– диверсифікація джерел фінансування, особливо в частині становлення відносин “вища освіта – бізнес” та “вища освіта – дослідницькі центри”. Обсяг приватного фінансування, що змогли залучити університети, на пряму залежить від результатів його діяльності. Набуває поширення співфінансування, яке дозволяє вирішити дві проблеми: з одного боку, розширення автономії вищих навчальних закладів щодо управління фінансовими ресурсами, з іншого – сприяє підвищенню якості витрачання отриманих коштів за рахунок аудиту обох сторін. Посилення університетської автономії дає можливість залучати зовнішнє фінансування на фінансових ринках з боку корпоративного сектору, надавати послуги в області додаткової та бізнес-освіти, встановлювати індивідуальні умови щодо укладення договорів з викладачами і дослідниками.

Внаслідок цього значно розширилися джерела фінансування вищої освіти, які можна виділити як такий перелік:

1. Бюджетні асигнування (з державного та місцевих бюджетів).

2. Доходи від надання платних освітніх послуг і супутніх їм послуг (платне навчання, продаж навчальних матеріалів, гуртожитки тощо).

3. Корпоративне фінансування – плата за програми підвищення кваліфікації та окремих тренінгів для працівників; іменні стипендії для студентів згідно з якими студент може бути зобов'язаний працювати в компанії певний термін по закінченню навчання.

4. Благодійні внески, пожертвування, спонсорська допомога, іменні професорські позиції та інші форми безповоротних інвестицій у вищу освіту.

5. Ваучерна система та інші механізми підтримки отримання вищої освіти.

6. Інші зовнішні джерела, такі як дотації некомерційних організацій та кредити.

7. Самофінансування (доходи від надання непрофільних послуг – видавничі, телекомунікаційні, тощо).

8. Освітні кредити для студентів на здобуття рівня вищої освіти.

9. Альтернативні джерела фінансування, які включають доходи від фондів цільового капіталу або ендаумент-фондів та ринкові інструменти

вирішення проблем недофінансування вищих навчальних закладів.

Не зважаючи на значний перелік джерел фінансування, у структурі джерел фінансування вищої освіти в більшості країн перевага надається державному фінансуванню (див. рис. 1).

Зарубіжний досвід дозволяє виділити такі механізми розподілу державного фінансування:

1. Бюджетні асигнування:

– фінансування на основі результативних показників;

– фінансування за формулою (на основі вхідних і вихідних показників);

– договірне фінансування (фінансування на основі попередніх років);

2. Проектне фінансування.

3. Фінансування передових проектів.

4. Інше пряме і цільове фінансування.

Основну частину бюджетного фінансування складають асигнування, які можуть здійснюватися на основі використання різноманітних моделей. Загалом їх можна узагальнити у чотири види [5, с. 52–53]:

1. Фінансування на основі вхідних показників або потреб, бюджетні кошти надходять напряму від держави до вищого навчального закладу. Згідно цієї моделі ВНЗ, які заключили договір із державою в особі відповідного державного органу, зобов'язуються здійснювати підготовку необхідних фахівців для суспільства по раніше погодженим цінам. Перевагою моделі є одночасне зростання ефективності і мінімізація витрат держави. Однак в цьому випадку відповідність державного замовлення реальним потребам визначається ступенем точності відповідних прогнозних оцінок державних органів.

2. Купівля державою освітніх послуг у вищого навчального закладу для певних цілей. Дана модель в першу чергу орієнтована на ринок. Держава проводить конкурси на підготовку спеціалістів в яких приймають участь ВНЗ. Державне замовлення отримує той вуз, освітні послуги якого найбільше відповідають вимогам конкурсу, а витрати на підготовку оптимальні та відповідають критеріям ефективності. Відмінність від попередньої моделі полягає у конкурсному розподілі коштів між університетами і можливостями оптимізації та скорочення витрат держави на вищу освіту.

3. Фінансування вищих навчальних закладів на основі результативних показників. Обсяг фінансування, що надається із державного бюджету визначається такими показниками діяльності вузу, як чисельність випускників, чисельність студентів зарахованих на перший курс, результати контролю знань студентів, складність курсів, що викладаються, кількість захищених магістерський та дисертаційних робіт та інші.

4. Фінансування, що здійснюється безпосередніми споживачами та орієнтоване на попит і внутрішні потреби вищого навчального закладу або, так зване, ваучерне фінансування. Для даної моделі характерним є використання державних зобов'язань, що передаються у формі купонів, сертифікатів чи ваучерів безпосереднім споживачам освітніх послуг. Суттєвим обмеженням для останніх є термін дії виданого ваучеру. Так, як і в інших моделях фінансування вищої освіти, ваучерне фінансування може бути доповнене і приватним фінансуванням від студентів, адже саме воно стимулює їх бути більш вимогливими щодо якості наданих послуг, тому цей варіант вважається більш ефективним.

В Україні фінансування вищої освіти здійснюється за допомогою державного замовлення, яке розподіляється між вищими навчальними закла-

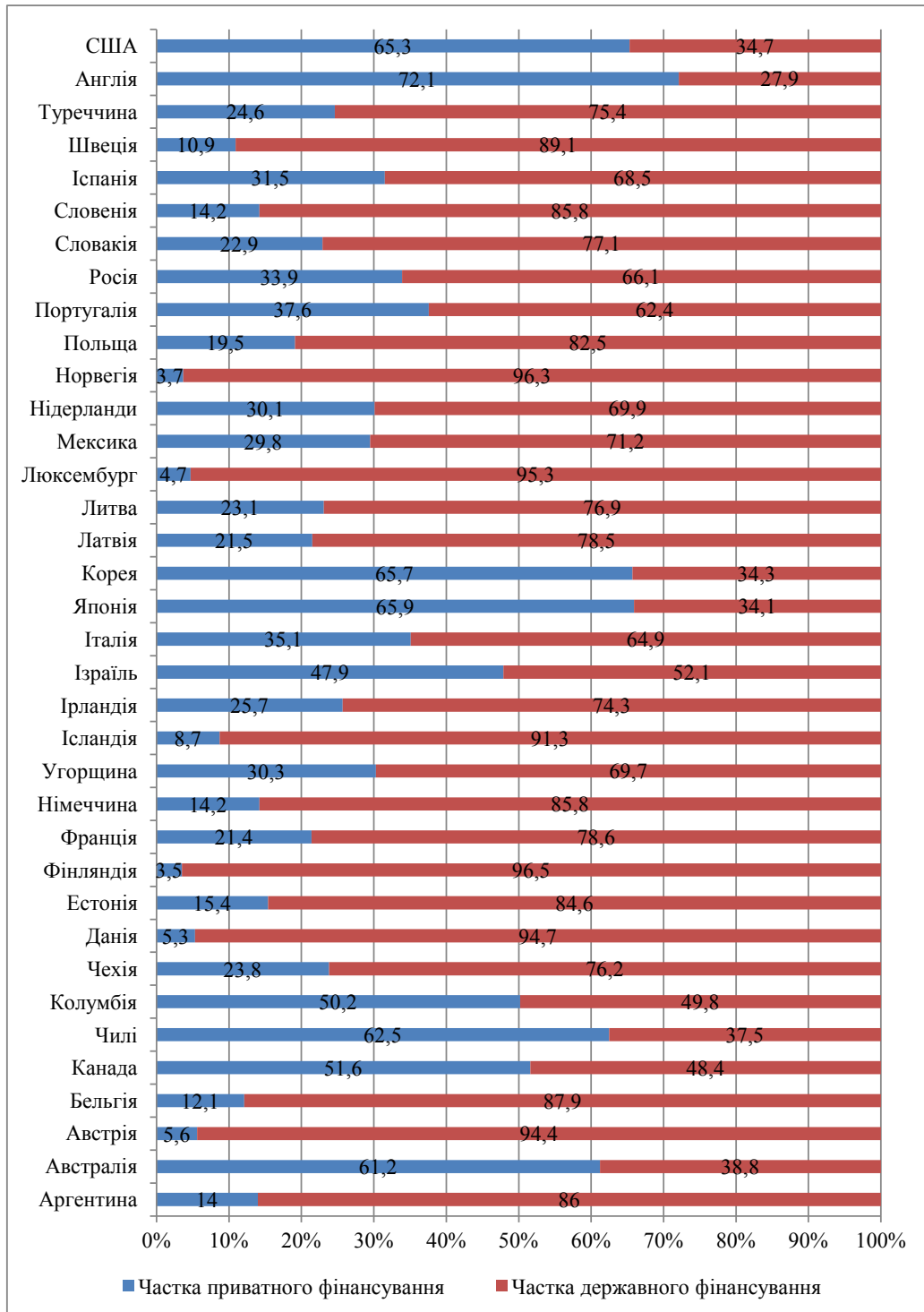

Рис. 1. Структура витрат на вищу освіту за джерелами у різних країнах

Джерело: складено автором за даними OECD [4]

дами у розрізі спеціальностей. Проте даний механізм не можна назвати об'єктивним чи достатньо прозорим, оскільки місця не завжди розподіляються справедливо. Саме тому доцільно розглянути досвід окремих країн щодо фінансування вищої освіти та комбінації даних моделей.

Зарубіжний досвід свідчить про активне використання ваучерного фінансування у багатьох країнах, в світі є кілька тисяч схем, які відрізняються ступенем та характером державного регулювання у сфері вищої освіти залежно від того:

— яка частина вартості навчання покривається зобов'язанням держави;

— чи існують преференції для пільгових категорій громадян;

— який механізм відбору потенційних студентів при конкурсі;

— чи можливо передавати ваучер між університетами;

— чи надається приватним вищим навчальним закладам можливість залучати ваучерне фінансування;

— яку частину бюджетного фінансування займає ваучерне;

— чи можуть вузи встановлювати ціну навчання вище вартості виданих ваучерів.

Таблиця 1

Критерії фінансування вищої освіти на основі формули в іноземних країнах

Країна	Критерії
Швеція	Студенти, отримані кредити
Данія	Кредити, накопичені студентами (таксометричний принцип)
Бельгія	Зараховані студенти, отримані кредити, видані дипломи (бакалаври, магістри, доктори філософії)
Німеччина	Бюджет за попередній рік, чисельність студентів (на основі кількості місць, що держава присуджується для кожного окремого закладу)
Англія	Чисельність студентів (узгоджується з університетом)
Нідерланди	Абітурієнти, видані дипломи (бакалаври, магістри, доктори філософії)
Фінляндія	Кількість дипломів (за погодження з установою)
Франція	Вхідні критерії (чисельність персоналу, чисельність студентів, кількість приміщень, корпусів)
Іспанія	Чисельність студентів

В більшості країн ваучерне фінансування виступає лише одним із елементів усєї системи, і в чистому вигляді він ніде не використовується. Основні характеристики його використання такі:

– обсяг бюджетного фінансування в першу чергу залежить від чисельності студентів, що отримали ваучери, може залучити вищий навчальний заклад. Держава в особі відповідних органів зобов'язана виплатити певну суму по кожному ваучеру, залежно від спеціальності і напряму підготовки.

– Державні зобов'язання реалізуються не лише, як безповоротна фінансова допомога студенту, а можуть включати як елементи гранту, так і кредиту. Окрім цього ваучери можуть відрізнятися залежно від характеристик самого студента та обраної спеціальності. Програми, які є більш ефективними для держави можуть мати більшу частку державного покриття. Для покращення соціальної мобільності у суспільстві, для малозабезпечених верств населення може надаватися більша частка державного фінансування навчання, окрім того для них часто встановлюється нижчий відсоток по освітній кредитам. Для регулювання розподілу доходів у суспільстві, держава може надавати абітурієнтам із малозабезпечених сімей замість одного ваучера два або кілька ваучерів, тобто щоб останні отримували більше державної підтримки.

– Ваучери можуть бути використані протягом всього життя його власника, тобто не варто обмежувати їх у часі. Разом з тим, це відповідає принципу «безперервності освіти», тобто сучасній тенденції навчання протягом всього життя.

– Для забезпечення нормального функціонування ринкової моделі вищої освіти необхідною умовою є висока поінформованість споживачів та виробників освітніх послуг, задля чого створюється спеціальна державна служба, які забезпечує збір інформації щодо вищих навчальних закладів і курсів, що ними пропонуються. Абітурієнти повинні мати вільний доступ щодо освітніх програм, змісту навчальних курсів, цінах, якості викладання, працевлаштування випускників тощо.

Окрім ваучерного фінансування цікавості викликає фінансування вищої освіти за формулою, оскільки даний метод характеризується прозорістю, а показники, які в ній використовуються диференціюються по країнам (див. табл. 2).

Для того, щоб дослідити, як поєднуються різні моделі фінансування, розглянемо їх в окремих країнах. Наприклад, окрім розвинутого освітнього кредитування в Австралії застосовуються і такі складові, як [7, с. 15]:

– орієнтація на студента, який самостійно обирає місце і програми навчання, а от щодо цінової політики, то тут університетам надана певна автономія. Вищі навчальні заклади можуть самостійно визначати систему освітніх кредитів на покриття різниці між ціною ВНЗ та сумою ваучера, який видається всім бажаним, що вперше здобувають вищу освіту;

– державна підтримка конкурентоспроможності вищої освіти на міжнародній арені, яка здійснюється, у відмінній від ваучерів формі, як інвестиції у інформаційні технології та інфраструктуру;

– фінансування наукової діяльності здійснюється на конкурсній основі та окремо від освіти, тому на державному рівні визначаються пріоритетні напрями наукових досліджень та забезпечується координатія наукової діяльності в середині країни.

Основу фінансування вищих навчальних закладів Австралії складає базовий операційний грант, який надається за умови, що буде забезпечено визначений мінімум студентських місць, із скороченням яких, скорочується і обсяг фінансування.

Для Великобританії характерним є фінансування вищої освіти по формулі, яка ґрунтується на використанні таких показників, як прийом студентів, а також витрати на їх навчання, як трудо-, так і матеріаломісткість. Близько 80 % фінансового забезпечення вищої освіти розподіляється через прямі асигнування у формі блок-грантів, якими кожен вищий навчальний заклад може розпоряджатися на власний розсуд [7, с. 29–30].

У Німеччині фінансування вищої освіти здійснюється в основному з бюджетів земель, і з федерального бюджету забезпечуються виключно капітальні видатки. Основною тут є модель, що полягає у використанні формули при визначенні обсягу, який залежить від якісних показників:

- 37% складає фіксований бюджет ВНЗ;
- 50% – залежить від кількості дипломів;
- 13% – залежить від кількості першокурсників.

Розподіл здійснюється у формі грантів, а університети мають можливість самостійно визначати напрямки використання коштів.

На сучасному етапі у Норвегії бюджетні асигнування вищим навчальним закладам надаються у формі загальних грантів (парламентських грантів) – так зване поуніверситетське фінансування, яке покликане покрити всі їх витрати. Бюджет кожного вузу є частинкою річного бюджету вищої освіти, затвердженого Парламентом. Вихідним показником при визначенні обсягу фінансування є чисельність студентів та вартість (ціна) навчання, яка може бути різною в залежності від рівня закладу. Величина фінансування визначається в залежності від минулого року з урахуванням динаміки індексу цін, збільшення чисельності студентів тощо. Питання щодо капітальних витрат на нові будівлі для університетів вирішуються на рівні Парламенту, ці витрати не включаються в бюджети університетів, оскільки їх вартість покривається в межах суспільних витрат. Розподіл асигнувань за групами витрат здійснюється вищими навчальними закладами самостійно [8].

Висновки і пропозиції. Дослідивши моделі фінансування вищої освіти, можна визначити такі напрями реформування системи фінансування в Україні:

1. Близько 30% бюджетних асигнувань у сфері вищої освіти могло б визначатися на основі ваучерів. Кошти по оплаті ваучерів розміщувалися на депозитах, причому один ваучер покриває вартість навчання одного студента протягом одного місяця в будь-якому виші. Студенти можуть самостійно обирати університет, однак відмітимо, що врегулювати це потрібно через ліцензійні обсяги навчання і можливостей університетів по підготовці певного числа спеціалістів. За фактично надані послуги вищий навчальний заклад знімає певну кількість ваучерів із рахунку, а в обмін отримує фінансування від держави, що може різнитися залежно від спеціальності.

2. Решта державного фінансування здійснюється на основі результативних показників діяльності університетів, наприклад кількості випускників бакалаврату, кількості отриманих магістерських степенів.

3. Задля розвитку кооперації між вищими навчальними закладами і студентської мобільності, студент може відвідувати курси і в іншому університеті та оплачувати їх за рахунок ваучерів, цим самим забезпечуючи оплату освітніх послуг вузу, що зміг організувати і запропонувати цікаві курси для студентів.

4. Отримання ваучерів для подальшої оплати навчання буде відбуватися на основі успішного засвоєння студентами курсів та рівня отриманих знань. Студент, який краще з цим справлятиметься зможе покривати своє навчання за рахунок бюджетних коштів, в той час, як студенти із гіршими показниками успішності повинні будуть оплачувати своє навчання за рахунок приватних ресурсів.

Отже, система фінансування вищої освіти повинна бути реформована із використанням сучасних тенденцій розвитку, особливостей та можливостей економіки, а також сприяння її розвитку, як ключового фактора економічного зростання країни.

Список використаних джерел:

1. Auranen O., Nieminen M. (2010). University Research Funding and Publication Performance. An International Comparison // Research Policy. Vol. 39. No 6. P. 822–834.
2. Nagy S.G., Kovács G., Németh A.O. (2014). Governance and Funding of Higher Education – International Trends and Best Practices // Procedia – Social and Behavioral Sciences. Iss. 116. P. 180–184.
3. Чернова Е.Г. Модели финансирования высшего образования и эффективность деятельности университетов / Е.Г. Чернова, Т.Д. Ахобадзе, А.С. Малова, А.А. Салтан // Вопросы образования. – С. 37–82.
4. Spending on tertiary education / OECD Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.oecd.org/eduresource/spending-on-tertiary-education.htm#indicator-chart>.
5. Кулакова М.Н. Международные модели финансирования вузов и их применение для вузов России в период реформирования системы высшего образования / М.Н. Кулакова // Вестник Владивостокского государственного университета экономики и сервиса. – 2011. – № 5. – С. 51–59.
6. Белякова С.А. Модели финансирования вузов: анализ и оценка. – М.: Технопечать, 2005. – С. 273.
7. Обзор систем высшего образования стран ОЭСР / Отв. ред. М.В. Ларионова. – М.: Издательский дом ГУ-ВШЭ, 2005. – 108 с.
8. Стром Г.А. Национальная система финансирования вузов Норвегии // Университетское управление: практика и анализ. – 2000. – № 4(15). – С. 28–31.

Билинець М. Ю.

ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»

МОДЕЛИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме

Рассмотрены основные теоретические и практические аспекты финансирования высшего образования. Исследовано финансовое обеспечение высших учебных заведений в мире государственным и частным секторами. Изучены основные источники и модели финансирования высшего образования в контексте реформирования данной системы в Украине.

Ключевые слова: высшее образование, финансирование высшего образования, модели финансирования, источники финансирования, высшие учебные заведения.

Bilinets M. Yu.

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

MODELS OF FINANCING HIGHER EDUCATION

Summary

The main theoretical and practical aspects of financing higher education are considered. The financial support of higher educational institutions in the world in the public and private sectors is researched. The main sources and models of financing higher education in the context of reforming these systems in Ukraine are considered.

Key words: higher education, financing of higher education, financing model, sources of financing, universities.